

Keller Péter

Gárdonyi Géza és a bor

(Keller Péter, Gárdonyi Géza dédunokája)

Életrajzi vonatkozások

Dédapám a borral kapcsolatban keveseknek jut eszébe, pedig, ha más nem, *A bor* című népszínműve okot adhatna erre. A darabot 1901. március 29-én játszották először. 1902. április 1-jén ötvenedszer. 1910. december 25-én századszor.

Göre Gáborra gondolva is eszünkbe juthatna. Szerette a lepéndi bírót. A borban is szerepelteti és saját maga is azonosult alakjával. Barátai Görének hívták. Feszty Árpád kingyesi tanyáján két gerenda-felirat is arról tanúskodik, hogy Gárdonyi Géza alias „Göre Gábor” szeretett poharazgatni:

„1894. szept. hó tizenhárom, tizennégy
Itt mulatott három ember, azaz négy.
Lányi Géza cimbalmozott
Gárdonyi meg ugrándozott

Vidám volt a nádas határ
Pósa dalolt, mint a madár
Ilyet nem látott a Kárpát
Isten veled Feszty Árpád.”

„Másodszor is itten voltam
Örömben majd megholtam
A tanyádnak egy hibája
Nappal sincsen éjszakája.

1895 máj.12; Göre Gábor”

Nem Kingyesen szerette meg a bort.

Képezdész korában Borcsa néni szállóján, a Magazin utcában bizony már „fogyott a bor”¹.

A *Füillentő* 1881. május 5-i számában megjelent, *Kínos perc* című humoreszkiéről azt állítja, hogy „bortól felizgatott képzelmem szült(e)”².

Ez a „képzelem” több bort szerető figurát is teremtett. Csupa humoros alak. Göre Gábor előfutárai. A *Füillentő*-ben „*Borteleki nőmöss Ivó Dániel úr*” levelei szórakoztató „jó borézü estoriá”-k.³

Győrben a *Garabonciás Diák*ban az olvasók „*Tekts, Törkölyössy Aszu Boldizsár*” történeteinek mulattak. Joggal gondolhatjuk, hogy talán a pataki diákevek tokaji borokhoz kapcsolódó emlékének is szerepe lehetett a névadásban.

Első tanítói helyén, Karádon, bizony nehezményezi, hogy „*Huber, a főtanító*

¹ GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi*, Dante, Budapest, 1934: Egri diákelet fejezet.

(...) még arra sem méltatja, hogy néhanapján legalább egy pohár borral megkínálja.”⁴

A szegedi Pósa-asztal történeteiből tudunk egy bizonyos Jankó Jánosról, aki Szatymazon élt, és aki nem adta volna borát a legfinomabb tokajiért sem⁵. A Pósa asztal tagjai ugyanis nem vetették meg a bort. Itt az volt a szokás, hogy „minden új tag számos liter bort köteles (volt) közpédára bocsátani.”⁶

Dankó Pistának, aki egy szőlőültetvényét Göre Gáborról nevezte el⁷, szakszerű szőlőtermesztési tanácsokat adott⁸. Több Dankó nóta szövege is azt sugallja, hogy azidőtájt szívesen kóstolgatta a szőlőtő borát.

Egerbe kerülése előtt belakta az ország legjobb borvidékeit: Sárospatak a Tokaji, Szőlősgyörök a Dél-Balaton, Devecser a Somlói, Győr a Pannonhalmi Borvidékhez kapcsolódik.

Egerben maga is vett szőlőt.⁹ Saját bora volt. Tordai Ányos szerint, „ha kedves vendége jött, hozatta azonnal a saját termésű »piros vizet« s vidám pohár s pipa-szó mellett folyt a beszéd.”¹⁰

Az egri szőlősgazdákkal jó viszonyt ápolt. Gopcsa László írásából tudjuk, hogy 1921-ben meglátogatta egy Ruppert nevű hordókészítős, aki az országos szőlő és borgazdasági kiállításon bemutatandó három hordójára feliratot kért tőle. Meg is állapodtak:

„... hogy az egyik hordón Göre Gábor képe fog díszelni »Ez a világ mi volna, ha egy kis bor nem volna«, a másikon Kátsáé: »Bolond az, aki többet dolgozik, mint amennyit musáj!«, a harmadik Durbintse »A szép asszony mög a bor, megvígasztal mindönkor« felirattal.”¹¹

A hordókészítő aranyérmert kapott.

A piros víz mellett feltehetően a tokajit szerethette. Több írásában hivatkozik az aszúra. Utolsó napjaiban már „csak egy kis húsleves és tokaji bort vett magához”¹²

Hogyan lehet említés nélkül beszélni a borról?

Dédapám valószínűleg azért nem jutott eszébe eddig a borról gondolkodó szerzőknek, mert nem direkt módon beszél a borról. A *Titkosnaplóból* ismert írói elveit a borral kapcsolatban sem adta fel:

² GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi*, Dante, Budapest, 1934: Első nyomdafesték fejezet

³ GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi*, Dante, Budapest, 1934; Garabonciás Diák (1887. december 25.) fejezet

⁴ GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi*, Dante, Budapest, 1934; Tanítóskodása. Karád (1881. szeptember 28–1882. augusztus 13.) fejezet

⁵ GÁRDONYI József, *A mesélő toll*, Dante, Budapest, 1941;112.

⁶ GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi*, Dante, Budapest, 1934; A Pósa-asztal fejezet

⁷ "Barátom!

*Minden eszem és kedvem abban telik. Alig várom már, hogy ültethessek. Öt részre fogom osztani ú. m. Jókai-domb, Pósa-völgy, Göre-jár-vány, Feszty-határ és Nóta-fészek. A vincellér pedig Gábor lesz ő. m. a. f. Forrás: GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi*, Dante, Budapest, 1934.*

⁸ „...mint vérbeli szőlősgazda nem helyeselte a szőlőkaró-vásárlást. Minek az? Hiszen a homokot elkergetheti a szél a szőlő alól. Két év sok idő. A józan gazda először telepít, s azután karóz, és nem fordítva.” Forrás: GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi*, Dante, Budapest, 1934.

⁹ GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi*, Dante, Budapest, 1934; Az első váltó (1897. április 5.) fejezet

¹⁰ TORDAI Ányos, *Amit nem tudunk Gárdonyiról*, Különlönyomat a „Magyar Kultúra” 1935. évfolyamából

¹¹ GOPCSA László, *Gárdonyi Géza élete és legelső írásai*, Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Nagykereskedésének Kiadása, Budapest, 1923, 14-15.

¹² Pesti Hírlap 1922 október 31-i száma

„Az író hatalma nem abban rejlik, amit mond, hanem amit az olvasó fantáziájával mondhat: ahogy az olvasó fantáziáját működteti.”¹³

„Semmit ki ne mondj, amit az olvasó maga kitalálhat.”¹⁴

Ez kis tanulmány arról szól, amit az olvasó fantáziája mond, amit az olvasó kitalálhat.

Én, mint olvasó azt találtam, Dédapám a bort Isten csodálatos adományának tartotta, mely embereket összehoz az örömben, és hatalmas dolgok véghezvitelére tesz alkalmassá.

Állításomat néhány műve elemzésével szeretném alátámasztani.

Könnyű dolgom van, mert rátaláltam némely írásaira, melyek segítségével olyan alapvető fogalmak, tisztázhatók, mint:

- a józanság,
- az alkohol szerepe,

illetve melyek bevezetnek azokba a titkokba, hogy:

- mi is lehetett Isten terve a borral,
- mi a bor szerepe az ember életében
- mit üzen a bikavér az egrieknek.

Átkozott józanság

Az Átkozott józanság volt Dédapámnak az a könyve, mely állítólag megmentett egy embert az öngyilkosságtól¹⁵.

És valóban, a regény egy öngyilkosságtól megmentett ember vallomása saját boldogtalannak tartott életéről, mely végül jóra fordul.

A bor szempontjából azért fontos ez az írás, mert ebben ismerjük meg a józanság fogalmát. Ha a józanságot említik, akkor az emberek jelentős része rögtön az alkoholra és a részegségre asszociál. Így „normál” ember számára első megközelítésben teljesen érthetetlen: hogyan lehet átkozott a józanság.

A józanság azért átkozott, mert az embert kivonja a transzcendens világból és behelyezi egy gépies, önközpontú, szükségszerűen korlátozott, száraz és szürke világba, ahol csak logika létezik, ahol nincsen érzélem, nincsen öröm.

A józanság nem a véralkoholhoz, hanem a világszemlélethez kötött fogalom, hiszen a véralkohol szintre nem mondható, hogy átkozott. Ugyanakkor egy, a megajándékozottságot nem elismerő, az Istentől ajándékba kapott szépségeket észre nem vevő, hanem munkával, logikával lemásolni, vagy megalkotni akaró, azaz Istennel vetélkedő világszemlélet lehet elutasítandó, lehet visszataszító. Lehet átkozott.

Sőt: átkozott is.

A regény szerint ugyanis a józansággal meg lehet átkozni embereket. A józanság olyan átok, mely fog. Józannak lenni annyit jelent, hogy: az ember egy megfagyott szívet hordoz a mellében. „Az agya olyan, mint a hűtőkészülék: minden gondolat és minden érzés jéggé válik benne. A fagyasztó szer: az analízis, az elemzés. A józan ember képtelen boldog életet élni.”

¹³ GÁRDONYI Géza, *Titkosnapló*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 55.

¹⁴ GÁRDONYI Géza, *Titkosnapló*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 55.

¹⁵ https://hu.wikipedia.org/wiki/Szunyoghy_miaty%C3%A1nkja, Így áttételesen a Szunyoghy miatyanéka előzménye.

A kohol mérög

A borivás ellenzői általában „józan” emberek. Számukra a bor egyfajta szesz ital. Mivel a szeszt látják benne, azt lehet mondani jószándékkal óvják ez embereket.

A világ régóta ilyen.

Göre történetek között van egy kedves kis írás, melynek címe: *Levél a kohol mérögrül*.¹⁶

Új tanító érkezik a faluba és oktatni kezdi az embereket

„Hát legelsőbe is arrul beszélt – mondja Göre –, hogy (...) a zitaltul pusztul a magyar. Mondok magamba, de fordítva beszél, mert mi éleszti a zembörbe a lölköt, ha nem a zital? De mondok várjuk el a végít.

Hát magyarázza osztán, hogy a borba kohol rejlik, a kohol pedig mérög.

Tsak a felyemet rázom rá.

– Hát aszondi mér rázza kend a felyit?

– Hát először is azért mondok, mer azt tselekszöm az felyemmel amit akarok. Másotzor löhet, hogy a kohol mérög de az bor nem mérög az mán bizonyos.

Aszondi ki az, aki nem tapasztalta, hogy a zitaltul mögzavarodik a zembör?

– Mondok egyik zavarodik, mások okosodik, kinek mijen a természete.

Aszondi erre:

– Mindön borba tanálatódik kohol mérög, avagy kend nem részögszik-e mög, ha sokat iszik.

Mondok:

– Mögrészögödni mögrészögszök, ha sokat iszok, de az nem a kohol mián esik, hanem hogy az bor lyóféle.

– No, aszondi hát ez a zalkohol, ez a mérög, tehát minden bor mérges.

– Mondok löhet tanító uram, hogy a városi bor mérges, de a falusi bor nem mérges, legfőjebb a zembör mérges, aki iszik.

Minek okájér át is möntünk a tanítás után az kotsmába, hogy mögtapasztajjuk, hogy van-e kohol a Mózsá borába vagy nintsen? Kátsa is hozta az hegedüt, vígan danolástunk, hát mondok itt a bizonyság, hogy más borba löhet mérög, de a mi borunkba nem hogy mérög vóna, hanem nagy kedves vidámság...”

Az az érzésem, ma egy kicsit háttérbe szorul az a bor, az a borfogalom, ami összehozza az embereket, ami nótát kíván, ami vidámság forrása.

Ma elhül mindenkiben a lélek, ha utánaszámol, hogy mivel a csutora 5-8 literes, ezért az esti boradag Göre Gábor korábban legalább 2,5 liter volt. Lehet, hogy túlzó de Kátsa is 2 liter bort kapott naponta a siralomházban¹⁷.

Megfeledezünk a bor nyugtató hatásáról. A mai „mérges” emberek nem értik, hogy nem kiirtani kell a világból a zavaró tényezőket, hanem belül kell békét teremteni. Én is falun élek, és tudom, hogy Göre Gábor mondása ma is igaz:

„No sok bajunk volt ezzel a pesti asszonynyal. (...) azon panaszkodott, hogy a kokas egész éjjel kukorékolt.

– Hát azért kokas mondok. Az a természeti ennek, hogy kukorékol.

¹⁶ Bojgás az világba kötet

¹⁷ Kutyazsirrall van megkönve a tzigány (Kátsa kötet)

De aszondi ő nem tud tőle aludni.

– Tögyön úgy mint én, mondok igyék este vörös bort.

– Nem szoktam aszondi.

– Ez pedig lyó szokás mondok, mert lám én ha félig kiittam a tsutorámat (azaz minimum 2,5 liter!!!), kukorékolhat neköm a kokas akár a filembe is, még se hallom.

*Aszondi hogy öjjük le, mögfizeti.*¹⁸

A világ úgy tűnik, sose akarja tudomásul venni, amit Dédapám már megírt, hogy bizony Göre Gábor a gyógyszermérgezésből is vörösborral kúrálta ki magát¹⁹.

Tagadjuk, amit a régiekkel Göre Gábor még vallott: „...Bortul sohse hótt még mög embör, még inkább mögelevenödött.”²⁰ Elfelejtettük, hogy Durbints sógort borral és pálinkával próbálták újraéleszteni tetszhalálából²¹.

Azokká a mérges emberekké váltunk, akiket Göre sosem tudott megérteni.

A világ Göre óta semmit sem változott. A Göre történetek tanulsága ma is igaz és aktuális:

- nem engedjük, lenézzük, vagy kinézzük a jókedvükben danolókat.²²
- vámot vetünk ki arra a borra, amit magával visz az utazó, és ami meghalad valami számított átlagot. Értetlenül nézünk akkor, amikor az utazó felhajtja a nála lévő készletet és jól alszik tőle²³.
- nem értjük a szalonnasütés, a danászás, a jókedv lényegét²⁴.
- félünk kimondani, „hogy (nem) a zitaltul pusztul a magyar”. Félünk más-
képpen értelmezni a statisztikai adatokat: Göre Gábor korában a népszaporulat közel 10% volt, mióta hirdetjük, hogy a „kohol mérög”, fogy a magyar. A bor igenis „éleszti a zembörbe a lölköt”.

Dédapám tudta, a bor örömforrás. A bor az ember belső békéjének és boldogságának megteremtője. A bor Isten adománya, ami segít olyan szépnek látni a világot, amilyenek a Teremtő alkotta. A bor az a varázssital, aminek segítségével mi is láthatjuk, hogy „nagyon jó mindaz, amit (Isten) alkotott” (Ter 1,31).

A bor abba az állapotba tudja segíteni az embert, amikor képessé válik arra, hogy rácsodálkozzon az ajándékba kapott világ szépségeire, amikor egyben képes látni a csodát, amikor a körülötte lévő álmvilág háttérbe szorítja a gépiesen gondolkodó, az önmagát fontosnak tartó, az Istennel versenyre kelő ént.

Isten terve a borral – a bor transzcendenciája

A Bibliából Noé történetét mindenki ismeri. A vízözön után Noé földműves lesz, szőlőt ültet, bort termel, ízlelgeti és annak rendje-módja szerint megrészegeedik. Kám fia észreveszi, szól a testvéreknek, azok apjuk meztelenségét eltakarják. Mikor Noé felébred, megátkozza Kámot.

A mai ember fejében itt ellentmondás van.

¹⁸ A tsukó láda. (A Pesti úr kötet)

¹⁹ Levél az nagy szöröntsérül.(Göre Martsa kötet)

²⁰ Durbints sógor nyavajája tzethalála és mögbötsülése. (Durbints sógor kötet)

²¹ Durbints sógor nyavajája tzethalála és mögbötsülése. (Durbints sógor kötet)

²² Még ez is Pestön történt. (Bojgás az világba kötet)

²³ Szó az nagy Mérgeledésről. (Bojgás az világba kötet)

²⁴ Itt leírodik, hogy milyen az a farantzia Város? (Bojgás az világba kötet)

Nem a józan Kámot dicséri meg a Szentírás, hanem a józan Kám részesül az atyai átokban. Szó szerint igaz lesz a regénycím: Átkozott józanság.

Valami tehát van a borban, ami felette áll a józanságnak.

Mi a titok?

Miért nem ítéli el a Biblia Noét?

Ezt a titkot kutatta Dédapám is *A bor legendája* című versében:

Szólt az Isten: "Kedves fiam Nőé:
Itt a szőlő, kóstold meg, hogy jó-é?"
Felelt Nőé: "No megöregedtem,
de ilyen jó bogyót még nem ettem".

Szólt az Isten: "Kedves fiam Nőé:
A csípős must, hadd lássuk, hogy jó-é?"
Felelt Nőé: "Haj, csuhaj! Sári!
Három Istent kezdek immár látni!"

Szólt az Isten: "Kedves fiam Nőé:
Hát az ó-bor, hadd lássuk, hogy jó-é?"
Felelt Nőé: "Iszom reggel óta:
Gyere pajtás, van még a hordóba!"

(1890)

Első olvasatra nem egy bonyolult vers és semmi másról nem szól, mint, hogyan fokozza az élvezeteket Noé, és ennek megfelelően hogyan kótyagosodik meg.

Nekem feltűnt, hogy ebben a versben az Isten maga kínálja Noét. Nem is egyszer. Mind a három alkalommal: szőlővel, musttal, ó-borral.

Nyilván Isten számára is világos, hogy mi a borivás következménye.

És mégis kínál.

Az Isten, aki szeretet, jót akar. Az Isten nem „kohol mérgeket” kínál, tehát nem Noé véralkohol szintjét akarja növelni, hanem jót akar neki. Ezért kínálja a szőlőt, a mustot és az ó-bort..

És Noé azt teszi, amit Isten javasol!

Idézzük vissza Göre szavait „lőhet, hogy a kohol mérög de az bor nem mérög az mán bizonyos”.

Igaza van Görének: nem lehet általánosan fogalmazni. Nem lehet általánosságban állítani, hogy „a zitaltul mögzavarodik a zembör”, hiszen, ezt is tőle tudjuk: „egyik zavarodik, mások okosodik, kinek mijen a természete”.

Milyen igaz, Göre vallomása: „Mögrészögödni mögrészögöszök ha sokat iszok, de az nem a kohol mián esik, hanem hogy az bor lyóféle.”

Tehát miért kínálja Isten és miért issza az ember a bort? Mert „lyóféle”! És mitől „lyóféle”? Mert Istentől kapott öröm és jókedv van benne. Az száll a fejbe.

Ez Noé titka!!!

A vízözön után tehát nem a „kohol mérög” hiánya hajthatta Noét a szőlőmű-

velésre, hiszen azt nem is ismerte, hanem az, hogy megmenekült, hogy megtapasztalta a Gondviselést!

„Azért teremtett az Isten venyigét,
Hogy könnyebben megérthessük az igét.
Lám a pap még az oltárnál is iszik,
Mert különben az ördögök elviszik.

Aki iszik azt az Isten szereti,
Mennyeországi szőlőjébe vezeti,
Csakhogy ezt a feleségem nem hiszi,
Ha berugok, a szűrömet kiteszi!”

(Gárdonyi Géza: *Bordalok II.*)

Ez a vers sem több első olvasatra, mint egy átlagos vidám történet, melyben még egy kis gúny is megjelenik az Egyház irányában. Önkéntelenül azt hisszük – mert olyan világban élünk –, hogy a vers csak erről szól. A vidámság és a gúny a fontos. E két dolognak van ma hírértéke.

Vegyük azonban elő a nem hírértékű mondatokat:

„Azért teremtett az Isten venyigét,
Hogy könnyebben megérthessük az igét.
(...)
Aki iszik azt az Isten szereti,
Mennyeországi szőlőjébe vezeti...”

Tegyük fel magunk is azt a kérdést, amit Göre Gábor *A bor* című darabban is feltett:

„Hát mér teremtötte az Isten a bort? Krisztus urunk nem borrá változtatta-e még a vizet is!”

És ne elégedjünk meg csupán a kérdésfeltevéssel, azzal, hogy Göre Gábor ezen mondásán már önmagában véve is derülni lehet, hanem igenis gondolkodjunk el azon, amit kérdez, és amit állít!

Gondoljunk Noéra.

Miért egy világpusztító vízözön után adja Isten a bort?

Miért a vizet változtatja Kánában borrá?

És miért egy menyegzőn változtatja át a vizet borrá?

De menjünk még egy lépéssel tovább.

Jézus az utolsó vacsorán megalapította az Oltáriszentséget azzal, hogy a kenyérré azt mondta ez én testem és a borra ez az én vérem.

És kérdezzünk tovább:

Miért mondja az utolsó vacsorán Jézus a borra: ez az én vérem?

És elmélkedjük át újból Göre Gábor kérdését....

Noé a bort kapja.

A kánai menyegzőn az ünneplők az átváltoztatott vizet.

És Dédapám világosan tudta, hogy az utolsó vacsorán valami nagyon más dolog történt. Ettől szakrális ital a bor! A bor Krisztus teste, melynek vétele öröm és melynek vételével visszaélni vétek!

Nem véletlen, hogy *Az Isten rabjaiban*, amikor Bajcsy német templomi kelyhekbe tölti és kínálja a bort a két fráternek, azok nem isszák meg a templomi kehelyből a vacsorához felszolgált bort, sőt a feltüzesedett Rudolf fráter harcba küldi Jancsit Bajcsy ellen. És Jancsi, aki életében nem verekedett legyőzi Bajcsyt!

És itt is találjuk ki a kérdést: Jancsi fráter tényleg csupán a saját erejéből győzi le Bajcsyt, aki annyi csatában győzedelmeskedett?

És itt is találja ki a fantáziák a választ: Nem. Itt felülről jön a győzelem. A BOR, illetve KEHELY győz!

Az öreg tekintetesből is kiolvasható, hogy van bor és BOR között különbség. Kevésszer jelenik meg a bor a kisregényben, mégis üzen.

A pénztelen betegek egy csoportjának történet elején Tardy Imre megtiltja, hogy pálinkát és fehérbort igyanak. Másik csoportjuknak „igazi veresbort” ajánl.

Milyen igaza van! A vérszínű bor az „igazi veresbor”: az tud „gyógyszerré” változni. De nem az orvos által. Hanem azért, mert testet lelket megújító vér. Krisztus vére!

Tardy Imre bár mondja, sajnos nem érti ezt a mély titkot.

Az öreg Csurgó igen. Ő tudja, hogy nem a tea az emberek gyógyszere:

„Csak nem isznak ilyen lötytyöt! Te Imre, hát miért nem hozatsz fel bort?”-mondja akkor, amikor fogadást tartanak az orvoséknál.

Jön a bor.

Az öreg tekintetes „...csendes gyönyörűséggel szopogatta...

– Ehhez most már csak a pipám hiányzik – mondta a színésznek.”

Az öreg tudja és érzi a bor titkát: az boldogságforrás. Kívánja a pipafüstöt.

A díszes társaság tagjai sajnos nem.

Tardy abba a várószobába számúzi az öreget pipázni, ahol a betegeknek beszélt a borról és a séta gyógyító hatásáról. Itt derül ki, hogy az öreg tudja mindazt, amit az orvos a betegeknek tanácsol. Sőt többet is. A lényegét is! Ő önkéntelenül érzi, hogy ebből a szobából valóban sétálnia kell menni. De nem a Városligetbe, mint ahogyan az orvos tanácsolta betegeknek, hanem a magányosan szenvedő órásnéhoz. Az öreg tudta, amit a veje nem: a bor sokkal több, mint nyomelemeket tartalmazó orvosság. A BOR emberi boldogságot felülmúló titka az, hogy Jézus életét adta barátaiért, és aki ezt hiszi, megtalálja belső békéjét, Vele kerül közösségbe, és képes lesz Őt követni.

A bor az ember életében

Dédapám szerint a bort Noé találta fel.

Aranyszájú Szent Jánossal az *Ygazság a földön* című verses írásában mondatja el a bor dicséretét és állítja: a bor az emberiség legnagyobb találmánya.

„Voltak is, vannak is, – mond, – hatalmas elmék,
akiknek emlékét ünneppé szentelték;

kik egy-egy nemzetet magasra emeltek;
 kik, egy-egy évezred számára vetettek.
 Voltanak ezek bár koronás királyok,
 istenszívü papok, vagy dalos cigányok,
 bölcsek, kiknek feje millióknak feje,
 vagy... szóval, nemzetek eleje-veje,
 akiknek a nevét hirdeti dal, márvány,
 csillagnév, városnév, oltár avagy bálvány,
 mind semmi ezeknek minden dicsősége,
 ahhoz képest, aki a bort feltalálta,
 nincsen nagyobb, dicsőbb, se földön, sem égbe',
 emelem poharam jó Noé apánkra!"

Nekem feltűnik, hogy a sok szent közül éppen *Aranyaszájú* Szent János mondja mindezeket.

És az is feltűnik, hogy se égbe' se földön, nincs ennél nagyobb találmány.

Márpedig az Égről a keresztény ember az örök boldogság képét hordozza magában.

Dédapám tehát hatalmas igazságot rejtett el ebben a versrészletben a borra vonatkozóan. A bor a földön túli örömöket elővételező ital. Isten szándéka szerint tehát nem élvezeti cikk, hanem eszköz arra, hogy földön elővételezhesse az ember az örök boldogságot.

Az én falum egyik novellájának címe: *Szegény ember jó órája*. Igen találó címadás. Ha a bor eszköz, akkor célját – Noé titkát – nehéz lett volna tömörebben megfogalmazni. Feltehetően nem véletlen, hogy a főszereplőnek nincs neve. Csak a cím utal rá: szegény ember. Magyar ember. Idős ember. Bölcs ember. Egy nagypapa, akinek előző napon született az unokája. Eladja a szamarát, a kordéját. Az üzlet után a vevővel a kocsmába mennek.

Szivaroznak és koccintgatnak.

Besurran a cigány. Megszólal a „fakó rozsdás húrú cimbalom”. Felcsendül a nóta. A vevő elmegy.

Marad a szegény ember, a cimbalmos, a nóta és a bor.

A szegény ember a cigánynak is hozat bort. A cimbalmos cserébe a „Garibaldi verbung”-gal visszavarázsolja a szegény ember fiatalságát.

Érdemes szó szerint idézni:

„Az öreg összecsatogtatta rá a tenyerét, s egy intéssel megint két üveg bort rendelt.

Egyszer csak feligazodik az öreg és leveti a bekecsét. Kiáll a kocsmá közepére. A keze a csípőjén. A süvegét félre! Táncra mozdul a cigány előtt. Lép egyet csöndesen hol jobbra, hol balra. A dallam bokrain hozzáütögeti az egyik rossz csizmát a másikhoz. A fejét hol fölveti és kevélyen ringatja a derekát; hol meghajítja és rácsapkod a csizmája szárára. Minden mozdulata más. Íme, most a keze fejét taktusra lógázza, mintha azt próbálná, hogy elég hajlékony-e a csuklója? A vén lábak ugyanily örömben részesülnek. De minél tovább táncol, annál moz-

gékonyabb. Lám, a süveget is levágja már nagy puffanással a sarokba. Az arca piros és komoly. Ősz haja előre-hátra lengedez. A kezét hol összecattogatja, hol a mestergerendán veri ki széles tenyerével a neki tetsző taktusokat. Látszik rajta, hogy a lelke is táncol.”

Igen! A bor és a nóta táncba viszi a lelket!

„Mennyi méltóság és költészet van a magyar táncban! A lábokban gondolatok és ötletek fejeződnek ki. Az egész test zene. Minden mozdulat a zene kifejezése.”

Ezt a csodát mindenkinek látnia kell:

„A kocsisom bámuló feje jelenik meg az ajtóban. Intek neki, hogy üljön le, és igyék egy üveg bort.”

Ezt a csodát valóban csak bort kortyolva veszi észre az ember:

„Az öreg se nem lát, se nem hall már. Rég elmúlt ifjúságának hamvadozó tüze lobbant föl az inaiban. Nekivadulva lejt és széleseket fordul a kocsmá földjén. Most már a sarkába futott a kedve. Forgatja, kopog is vele, s ahogy összeütögeti, bizonyosan ráképzeli foltos, rossz csizmájára a legénykori sarkantyúját.”

Aki érti a bor titkát, ugyanazt mondja, mint Dédapám:

„Elnéztem volna sokáig a mulató öreget.”

De sajnos a világ nem érti a bor titkát. Nem engedi, és nem tudja, hogy mit jelent: lobog a lélek.

A fogalmakat sem érti. Sem a lobogást, sem a Lelket.

A világ nem érti, hogy a kivételek az igazi szabályok.

„De íme, mindennek vége szakad: egy rémlátó szemű öregasszony jelenik meg az ajtóban. Csípőre teszi a kezét és rikolt:

– Ej, vén lator! No lám!”

Ugye kitalálhatja az olvasó, hogy a borivók minősítésekor néha fel lehet/kell tenni a kérdést: ki is a lator? Vagy, ha mindeni lator, akkor, ki a jobb és ki a bal lator?

„Az ember abba hagyja a táncot. Pislog, mint aki álomból ébred, és egyet simít a haján hátrafelé. Szó nélkül engedi, hogy a fejére nyomják a süveget, és szó nélkül ölti fel a bekecsét.

– Mingyár gondoltam, mihent mondták, hogy eladta kend a szamarát! – prédikál az asszony. – Hová is ment vóna máshova...

Az öreg bágyadtan és kedvetlenül ereszkedik le a helyére. Az asszony a bekecs alá nyúl és az öreg mellényéből kiszedi a pénzt az utolsó krajcárig.”

Az átkozottan józan ember kérdése jogos: a bor-e a fontosabb, avagy a krajcár?

De nem az a bor titka, hogy néha el kell gondolkodni, mivel mutatunk példát a világnak:

- a táncsal?
- a rendre utasítással?
- a szabály-követéssel?
- a kihágással?
- a „fölsleges” kiadások megtakarításával?

„– Hány liter a bor? – fordul az asszony aggódó szemmel a kocsmároshoz.

– Öt – feleli a kocsmáros a szakállát hegybe simogatva. – Öt liter bor meg három szivar.

– Még szivar is! Nézze meg az ember! Még szivar is!!

Fizetett.

A cigánynak is odadobott egy hatost, aztán felhúzta az öreget a padról.”

Szegény józan és korrekt asszony. Számára a bor literben mérhető ital. A szivar füstté és hamuvá váló dohány. A bor, a szivar, a muzsika megvásárolható dolgok, amikre pénzt költeni halálos véték:

„– Co fel, vén lator!”

Szegény asszony. Nem tudja a „jó óra” titkát. Nem tudja azt, amit férje tud:

„Az öreg fölkel. Az asztalról fölvette a félbemaradt szivart és útközben odavetette a cigánynak.

Kilépett az ajtón szótlánul, engedelmesen.”

Ezek után idézzük újból a *Bordal* második versszakát:

„Aki iszik azt az Isten szereti,
Mennyországi szőlőjébe vezeti,
Csakhogy ezt a feleségem nem hiszi,
Ha berugok, a szűrömet kiteszi!”

Ugye kitalálhatjuk, hogy az első két sor a fontos ebből.

Ezt a két sort meséli el a novella.

A második két sor a mindennapok problémája, ami szintén létező valóság, és amivel Dédapám szintén sokat foglalkozik.

A *bor* című drámája például erről szól.

Ha a humor oldaláról közelítünk, akkor a darabból Göre Gábort kell idéznünk. Göre szerint a bor az élet része:

„Ez a világ mi vóna,
Ha egy kis bor nem vóna!”

A bor a férfi ember számára olyan társ, mint a nő:

„A szép asszony mög a bor, sejl!
Mögvigasztal mindenkor.”

A probléma, hogy a hölgyek a borra féltékenyek:

„Szapulnak az asszonyok,
Hogy én mindönnap iszok.”

Nem értik, hogy a férfi ember számára igazi vigaszt az asszony és a bor együtt adja. A férfi logika, hogy inni kell, tehát ha az asszony nem iszik, az ivás vigasztalás:

„Hogyne innék mindönnap: sejl!
Vigasztalom magamat!”

Hogy ez mennyire igaz, és hogy mennyire nem pótolhatja a bor az asszonyt:

„Mentül jobban víg vagyok,
Antúl inkább bús vagyok.”

A férfiember Noé követője, aki boldogságot keres:

„Durbints sógor, embör kend? sejl!
Ha embör, hát igyék kend!”

De mivel a bor és az asszony együtt jelentik a boldogságot:

„De hogy itt ne virradjunk,
Hazafelé ballagjunk.”

A férfiember élete tehát késhegyen való tánc, aminek a titka: a fontolva haladás és az itatás helyes értelmezése:

„Billegjünk és ballagjunk – sejl!
Mög-mögájjunk, itassunk.”

Hazafelé „billegve-ballagva”, nem dülöngélve-bukdácsolva kell menni. A „mög-mögálljunk” nem szabad, hogy eldőlést jelentsen. Az „itatás” nem istálló jelentésben értelmezendő, hanem kínálásban

A *bor* című dráma azt üzeni a borivóknak, és nem borivóknak egyaránt, hogy a borral szemben tisztelettudóan és őszintén kell viselkedni.

Baracs és Juli, a férj és a feleség, nem tisztelték a bort. Kizárták az életükből. Bajba is kerültek. Miután azonban a bor bekerült a családba, miután megtanultak vele bánni, sorsuk jóra fordult.

Baracs nem a maga elhatározásából mondott le az ivásról, hanem azért, hogy elvehesse Julit. A bor megbosszulta a cserbenhagyást. A boldogság kivonult a család életéből és Juli meg tudta ingatni férjét, rá tudta venni, hogy megszegje fogadalmát. Baracs sorsa akkor fordult újra jóra, amikor őszinte lett a borhoz, amikor szembe tudott vele nézni. Amikor arra használta, amire való. Ekkor rendeződött viszonya Julival is.

Juli nem hitt a bor csodatevő erejében. Ő büszke és hiú, lenézte a bort és lenézte a bort kedvéért nem ivó Baracsot. Az ilyen magatartást a bor nem tűri.

Matyi, Baracs testvére, példája hasonló. Őt a bor vitte verekedésbe. Nem tudott magán uralkodni. A bort és nem magát hibáztatta. Megtagadta a bort. Megfogadta, nem iszik. A darab folyamán azonban rájött, hogy nem a merev tartózkodás, az elzárkózás a megoldás, hanem az, ha a bort az ember arra használja, amire az kínálkozik, amire az való, vidámodásra, vigasztalásra, megvigasztalódásra²⁵.

²⁵ „Ha akarja kend, bort is hozok, valami gyöngét, aztán vidámodjunk. Én ugyan nem iszok... de ha kend nagyon akarja... hát akkor én is iszok.”

Mihály, Juli nagybátyja, az első felvonásban megsértette a bort: „pogány bornak” mondta. El is kezdett a bor pogány módon hatni: szétmentek a fiatalok. A darab végén már nem minősít. Borivás közben ajándékozta oda vagyonat és bor mellett örül a békének.

Eszter, a szomszéd, borral kísértette Baracsot. Baracs hozzá is vágta az üveget.

Szunyogné, Juli mamája, lebeszélte Baracsot a borról. Így Baracs nem tudta azt megtenni, amit Göre. Göre, amikor feszültség volt közte és felesége között, akkor nem rögtön haza, hanem előbb a pincébe ment. Baracsnak nem volt pincéje. Nem tudott hova visszavonulni. Nem békült meg, hanem felbőszült. Amikor viszont a darab végén Szunyogné bort kínál a lányának és az kortyol belőle, kezdenek eltűnedezni a fellegek.

A bor csak Jancsi – Baracs fia – esetében bocsájtja meg az őszintétlenséget, Juli kegyes hazugságát. Jancsit meggyógyítja.

Göre, aki ebben a darabban is megjelenik, őszinte a borral. Megvallja: nem tudja elképzelni se a maga, se más életét bor nélkül.

„...az embör azér embör, hogy embör lögyön” bölcsesség értelmezésének kulcsa: „Nem löhet az embör ital nélkül. Mán én csak akkor érzöm magamat leginkább embörnek, mikor bort iszok.”

Lehet ezen mosolyogni és ennél a mondásnál is meglepedhetünk a mosollyal.

De, ha Noé útján egy lépéssel tovább megyünk, be kell valljuk, hogy az embert az Isten boldogságra teremtette. Ha az ember nem boldog, nincs értelme embernek lenni. Noé azért kapta a bort, hogy boldog legyen.

A mi nagy bajunk, hogy nem is gondolunk rá, hogy Noé boldogságát is kívánhatta Göre.

Noé boldogsága teljesen más értelmet ad annak a kijelentésnek, hogy: „Mán én csak akkor érzöm magamat leginkább embörnek, mikor bort iszok.”

Göre érti Noé titkát.

Ő tudja, az özönvizet nem bor okozta.

Eger és a bor

Magam sem hittem volna, amikor elkezdtem kutakodni Dédapám borról alkotott véleményéről, hogy az *Egri csillagok* is egy csodálatos forrás lesz.

Pedig az!

Az *Egri csillagok* is olvasható a bor szemével, magyarázható a bor szájával.

A nagy felfedezés, hogy a regény valójában egy gyönyörű, mindenkire szóló fennkölt üzenet, egy csodálatosan szép pohárköszöntő, ami a millennium után a magyarsághoz, minden magyarhoz szól, és ma is érvényes. Ma is köszönt minden magyart, aki olyan, mint a hajdani egri bikavért ivó várvédők.

Pető beszéde vezetett be ebbe a titokba. A harminckét napi csata után mondja „a szép szó, olyan, mint a jó bor”.

A pohárköszöntő csodás műfaj. A beszélők emelik a poharat, elmondják a beszédet és a beszéd után kihörpintik a kupát. A bor keretbe foglalja a mondanivalót és mint egy paszpartu kiemeli a mondandó lényegét. A pohárköszöntőben a bor és a szavak összefüggenek, összetartoznak.

Jó borhoz jó pohárköszöntő illik.

Rossz borhoz nem illik a beszéd.

A bikavér kitüntetett bor!

Az *Egri csillagok* méltó köszöntő!

Cecey és a bor adnak keretet a regénynek.

A bevezetésben Ceceyhez kötődve háromszor kerül elő a bor először Dobót, aztán Varsányit, majd újból Dobót kínálja. A harmadik alkalom előtt Cecey éppen szócsatát vívott öreg barátjával. A jelenet így zárul:

„És (Dobó) kiürítette a poharát. Jó erős vörösbor volt. Gondolta magában: most már értem, mitől olyan mérges ez a két öregúr.”

Cecey példáján érti meg Dobó a bikavér titkát, az egri, a magyar bor csodatevő erejét.

Dobó győzelmének kulcsa, hogy ezt a borba rejtett erőt, megfelelő pillanatban a jó cél érdekében hasznosítani merte: az utolsó nagy csatában csapra verette a hordókat.

És megtörténik a csoda.

A regény elején papbarátjával szópárbajt vívó Cecey – és vele együtt minden várvédő – az utolsó rohamkor a bortól kap erőt az értelmes küzdelemhez.

Az utolsó csatában Éva visz inni apjának, akinek – talán jelképnek szánva –, kigyullad a fakeze, és olyan erőre kap a másik, hogy bele is hal a vele vívó török.

Megint csak Pető szavai jutnak eszembe, melyeket az eskü után a Dobó által rendezett díszvacsorán használt: a „ringyes-rongyos *vízivójával*” az „egri *bikavért ivó*” katonák elbánnak!

Mert ez történt!

Biztos vagyok benne, nem véletlen, hogy Dédapám a vár-leltárnál megemlíti mennyi bor volt a pincében az ostrom előtt: 2215 köböl. Ez körülbelül 140 ezer liter. 2000 várlakó esetén tehát 70 liter/fő, illetve ha az ostrom 38 napig tartott, akkor ez napi majdnem 2 liter fejenként. A várat 799 legény, illetve 26 tiszt, tehát közel 830 katona védte. Katonánként a fejadag összesen tehát mintegy 170 liter, azaz naponta majdnem 4,5 liter volt. És Dobó erre azt mondta: kevés! Valószínű igaza volt, hiszen a török aga is csutorából itta a bort, ami 5–8 literes edény.

A várvédők bora nem részegeskedésre szolgált. Sajnálom, hogy Nemeskürty tanár úr azok fejében, akik csak a filmet látták azt a képet alakította ki Dobóról, hogy részeges. Talán elkerülte tanár úr figyelmét Dobó alábbi parancsa:

„- Kocsmárosok! – harsogott rájuk Dobó. – Ha még egyszer részeg katonát látok a várban, azt a kocsmárost, akinél az ember megrészegedett, felakasztatom!

De térjünk vissza a pohárköszöntőre.

Ennek a csodálatos pohárköszöntőnek is van egy transzcendens üzenete.

Eddig csak mosolyogtam a csata elején a parasztokat oktató német pattantyús szavain és az abból levont következtetésen:

„Végre is a parasztoznak kellett megmagyarázni, hogy mikor József mester bort kér, akkor puskaporos zacskót kell nyitni neki, mikor pedig port kér, bort adjanak.”

Miért érdekes ez a mondat?.

Gondoljuk csak végig! A várvédők a sekrestyében, a boroshordóban őrizték a port.

Bor és a por összekeveredve, de együtt vannak!

A sekrestyében vannak!

De a sekrestyében ott van a Szent István korából származó Krisztussal együtt ábrázolt Szent János is, aki nem a por, hanem a bor védőszentje.

Mikor Miklós és az aga bejut a puskaforos kádhoz és hordókhöz, akkor hökken meg az aga, hogy a hordóban nem bor, hanem puskapor van, akkor derül ki az egriek titka, hogyan védi Szent János a borral a várat, hogyan lesz tömjénfüst a puskaporból.

Szent János csodát tett a hordóval, csodát tett a borral, csodát tett Egerrel, csodát tett a borivó magyarokkal!

Mit mond Dédapám a templom összeomlásakor „a kövekből csordul a török vér, mint szüreti sajtóból a bor”.

Az utolsó rohamkor Gergő csak egy puskaporral töltött hordócskát gyűjtött meg s vett le a magasból, de a boroshordóból Szent János harcolt!

Dobó már nem port adott katonáinak, hanem csapra verettette a legjobb borokat és azokat hordatta az asszonyokkal embereinek. Ettől kaptak ők erőt, ez vezette győzelemre őket.

Szent János megmutatta, hogy a bor, az Egri bikavér, a magyar ember számára különösen is hazájához köthető szakrális ital, szent ügyet szolgálva csodára képes.

Összefoglalás

Célom az volt, bemutassam, mi volt Dédapám véleménye a borról.

Noé példáján azt találtam, hogy számára a bor Istentől kapott ajándék, ami földi boldogság-forrás, az örök boldogság elővételezése.

Szagrális ital, mellyel a szakralitása okán kell tisztelettel bánni.

A magyar bor a magyar embernek nem csak boldogságot, de a nagy küzdelmekhez erőt is tud adni.

A pohárköszöntő lehet regény is, melyben a bor, mint a képen a paszpartu, képes kiemelni a lényegét.

